

DR. MIRON KORDUBA
PROFESOR UNIWERSYTETU JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

**ROZWÓJ IMPERJALIZMU
ROSYJSKIEGO**
(Z MAPĄ)

MIRON KORDUBA PH. D.
PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF WARSAW

**EVOLUTION OF RUSSIAN
IMPERIALISM**
(WITH ONE MAPE)

WYDAWNICTWO KWARTALNIKA „WSCHÓD”

WARSZAWA

MCMXXXV

WARSAW

DR. MIRON KORDUBA
PROFESOR UNIWERSYTETU JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

**ROZWÓJ IMPERJALIZMU
ROSYJSKIEGO**
(Z MAPĄ)

MIRON KORDUBA PH. D.
PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF WARSAW

**EVOLUTION OF RUSSIAN
IMPERIALISM**
(WITH ONE MAPE)

WYDAWNICTWO KWARTALNIKA „WSCHÓD”

WARSZAWA

MCMXXXV

WARSAW

gdyż nikt inny nie mógłby uiszczać tak obfitego haraczu. Złośliwy przydomek „Kality“ (Sakiewki), nadany mu przez potomność, najlepiej charakteryzuje jego politykę.

Na niej wzorowali się następcy jego. Jego wnuk, Dymitr IV Iwanowicz Doński (1362 — 1389) przekupstwem bojarów innych dzielnic książeńcych, bądź też wymuszonymi zapisami testamentarnymi, bądź wreszcie użyciem przemocy wojskowej uzyskał szereg dalszych terytorjów. Korzystając z rosterek wewnętrznych, osłabiających potęgę Złotej Hordy, zrzucił maskę uległości wobec chana i próbował wyzwolić się z pod uciążliwego panowania tatarskiego, lecz, pomimo chwilowego sukcesu, uległ wreszcie przewadze. Tymczasem w północno-zachodniej części Europy wschodniej powstało państwo Litewskie pod panowaniem Mendoga, by następnie, w przeciągu XIV w., pod rządami Giedyminowiczów, rozwinąć niebywałą ekspansję na wschód przez zagarnięcie ziem białoruskich i ukraińskich. Z końcem XIV i XV w. wytwarza się między Moskwą i Litwą silna rywalizacja, przyczem oba państwa starają się wyprzedzić wzajemnie w zawładnięciu wolnemi jeszcze krajami Europy wschodniej. Prawnukowi Dymitra Dońskiego, Iwanowi III (1462 — 1505) udało się zagarnąć resztki ruskich kolonizacyjnych terytorjów nadwołżańskich, zawładnąć bogatemi państwami handlowemi, Pskowem i Nowgorodem Wielkim i w ten sposób zjednoczyć w swych rękach wszystkie ziemie, zamieszkałe przez ludność wielkoruską i liczne plemiona fińskie. On też w roku 1480 przestał płacić daninę chanom Złotej Hordy, zrzucając zwierzchnictwo, które nad państwem Moskiewskim ciążyło przez półtrzecia wieku.

Nienasycony głód ziemi parł wielkich książąt moskiewskich do coraz dalszych zdobyczy. Już Iwan III, nie kontentując się posiadaniem ziemiami wielkoruskimi, rościł pretensje także do ziem białoruskich i ukraińskich. Przez usta swego posła, wysłanego do chana tatarów krymskich, oświadczył bez ogródek, że jego dążeniem jest „odzyskanie“ całej dawnej Rusi. Ponieważ zaś terytorja białoruskie i ukraińskie znajdowały się pod władzą w. książąt litewskich, Iwan III i jego następcy wystąpili agresywnie przeciw Litwie. To zmusiło tę ostatnią do szukania oparcia w sąsiedniej Polsce i doprowadziło do zawarcia znanej unji Lubelskiej z r. 1569. Zjednoczone w jedno państwo Litwa i Polska, odpierają dość skutecznie zakusy moskiewskie. Przez cały XVI i pierwszą połowę XVII w. trwają, ciągle odnawiające się, walki pograniczne, przyczem polsko-litewsko-moskiewska granica przesuwa się naprzemian to w tę, to w ową stronę. Z początkiem XVII w. zaistniała chwila, w której wojska polsko-litewskie, wspomagane przez oddziały kozaków ukraińskich, zdobyły Moskwę i królewicz polski Władysław zasiadł na tronie carów, lecz niezręczna polityka króla Zygmunta III unicestwiła ten sukces.

Odparta od zachodu, dążność ekspansywna państwa Moskiewskiego zwróciła się całym impetem po linię najmniejszego oporu w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim. Wnuk Iwana III, Iwan IV Groźny (1533 — 1584) zdobył kraj Czeremisów, chaństwa Kazańskie i Astrachańskie, przyjął w poddaństwo Baszkirów, zyskując w ten sposób cały system rzeczny Wołgi; równocześnie Jermak, naczelnik dobrowolnych oddziałów łupieskich, przekroczył Ural i dotarł aż do Irtyszu, przynosząc swemu carowi chanat Sybe-

ryjski w darunku (1582). Następca Groźnego, Teodor I, rozszerzył te zdobycze po rzekę Jenisiej, a w pierwszej połowie XVII w. zdobywcze oddziały moskiewskie dotarły do morza Ochockiego i do Amuru.

Półtrzeciowiekowa zwierzchność tatarska wycisnęła na państwie Moskiewskim niezatarty stygmat. W t. zw. „sudiebnikach” (zbiorach ustaw) książąt moskiewskich znalazły normy i ustawy orjentalnego prawa muzułmańskiego szerokie zastosowanie. Także i na innych odcinkach życia publicznego, przedewszystkiem w ustroju administracyjnym, zaznaczył się silny wpływ tatarski. Szybka ekspansja na wschód, wgląd krajów azjatyckich wzmogła jeszcze bardziej te wpływy. To też do połowy XVII w. państwo Moskiewskie posiada charakter wybitnie azjatycki i w dziejach państw europejskich, z wyjątkiem sąsiadującej z niem Polski-Litwy, nie odgrywa żadnej roli; nie utrzymuje też z niemi prawie żadnych stosunków politycznych, kulturalnych, ani handlowych.

Dopiero powstanie Bohdana Chmielnickiego przeciw Polsce (1648) i jego poddanie się pod zwierzchnictwo cara (1654) wciągnęło Moskwę w orbitę polityki europejskiej. Polska, osłabiona długoletnią wojną i stratą Ukrainy wschodniej wraz z Kijowem, nie mogła już dłużej odgrywać roli muru oddzielającego państwo Moskiewskie od reszty Europy. To też Moskwa coraz częściej i bardziej miesza się w sprawy europejskie. Z początkiem w. XVIII car Piotr Wielki przez zdobycie szwedzkich prowincyj nadbałtyckich „wyrąbał okno do Europy” dla swego państwa; przez sprowadzenie działaczy oświatowych z Europy zachodniej i z Ukrainy starał się dźwignąć Rosję na poziom

kultury państw europejskich. Katarzyna II (1762—1796) przeprowadza trzy rozbiory Polski, zabierając przytem prawie wszystkie ziemie białoruskie i ukraińskie, spełnia więc śluby Iwana III. Paweł I (1796—1801) i Aleksander I (1801—1825) czują się już współgospodarzami Europy i odgrywają w ówczesnej polityce światowej decydującą rolę. Ten ostatni, uzyskawszy na kongresie Wiedeńskim, (1815) pod tytułem królestwa Polskiego, główną część ziem etnograficznie polskich, przesunął zachodnie granice swego państwa aż po dorzecze Odry i stanął twardą stopą w Europie środkowej.

Równocześnie szła dalsza ekspansja w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim. Już Piotr wielki zaczął podsuwać się pod Kaukaz i do granic Persji. Częste wojny z Turcją, prowadzone w drugiej połowie XVIII i w ciągu XIX w. podawały Rosji sposobność do posuwania się w tych kierunkach. W r. 1810 już prawie cały kraj Zakawkaski znalazł się w rękach rosyjskich. Wkrótce potem zaczęły się operacje wojenne przeciw kaukaskim góralom, lecz zaborczość rosyjska spotkała się tutaj z zaciętym oporem. Zwłaszcza kiedy w r. 1835 na czele zjednoczonych górali Kaukazu stanął Szamil. Przez całe dwadzieścia lat (1839—1859) trwały krwawe zapasy, które sławę Szamila rozniosły po całym świecie. Ostatecznie waleczny bohater musiał ulec w nierównej walce.

Wszystkie zagarnięte i podbite narody traktowano w imperjum Rosyjskiem jako więźniów lub niewolników; to też Rosja zdobyła sobie miano „turmy narodów”. Carski absolutyzm, samowola biurokracji, bezwzględny centralizm, brak najprymitywniejszych gwarancyj wolności osobistej uniemożliwiały wszelki roz-

wój życia politycznego, a nawet pielęgnowanie kultury narodowej. Wobec wszystkich nie-wielkoruskich narodowości stosowano brutalną rusyfikację. Doprowadzone wprost do rozpaczy, usiłowały niektóre narody siłą rozerwać gniotące je kajdany. Polskie powstania 1794, 1830 i 1863, kilkakrotne rozruchy chłopskie na Ukrainie, powstania na Kaukazie 1876 — 1878 były próbami tego rodzaju. Wśród inteligencji prawie wszystkich narodów, nie wyłączając wielkoruskiego, tworzyły się tajne organizacje rewolucyjne, dążące do przewrotu, do gwałtownej zmiany istniejących stosunków. Nawet umiarkowany element ziemiański dawał w licznych adresach wyraz swoim reformatorskim dążeniom, a, zorganizowawszy się w tajnym „Sojuszu Ziemskim”, wystąpił w r. 1882 z programem przebudowy Rosji na zasadach federacji i szerokiego samorządu okręgów o swoistej geograficzno-ekonomicznej i historyczno-narodowej strukturze.

Rewolucja z r. 1905—1906 wydzwignęła program wyzwolenia narodów w całej jego doniosłości, lecz zaślepiona klika rządząca nie zrozumiała, że jest to już ostatni sygnał ostrzegawczy. Wobec tego carat nie wytrzymał ogniowej próby wojny światowej i runął w odmęcie rewolucji r. 1917. Cały szereg ciemionych narodów zerwał nałożone im pęta. Polska, Ukraina, Białoruś, Finlandja, Karelja, Komi (Zyrjanie), Litwa, Łotwa, Estonja, Krym i Idel-Ural, Don, Kubań, cały Kaukaz, Turkiestan — wszyscy, porwani żywym ruchem narodowym, rzucili się do budowania własnej ojczyzny, odrębnej państwowości.

Przeciw temu ogólnemu ruchowi centryfugalnemu wystąpiła reakcja państwowości rosyjskiej w postaci bolszewizmu (komunizmu).

Komunizm, który teoretycznie przyznaje wszystkim narodom prawo „samoopredelenija“ rozpoczął wkrótce walkę zbrojną z nowopowstałymi państwami. Walka ta zawrzała od Północnej Finlandji aż do Morza Czarnego, Kaukazu i Turkiestanu.

Była to walka idei narodowościowej na Wschodzie Europy z ideą mocarstwowej Rosji w jej formie komunistycznej. Wyzwolone narodowości, oddane ideałom państwa demokratycznego i nowopowstałej Ligi Narodów zmuszone były walczyć na dwa fronty — nie tylko przeciwko Moskwie komunistycznej i jej imperjalizmowi lecz równocześnie przeciwko Anglii i Francji, które przy pomocy Denikinów i Wranglów chciały restytuować carat moskiewski.

Rezultatem tej wielkiej walki było, że Finlandja, Estonia, Litwa i Polska obroniły swoją niepodległość, zaś Ukraina, Kaukaz, Turkiestan, Idel Urał, Don, Kubań, Krym, Karelja zostały nanowo okupowane przez Moskwę, a rządy legalne tych narodów razem z armjami poszły na emigrację i walczą dalej z najeźdzą.

Liczba emigracji politycznej tych narodów, rozrzuconej po wszystkich krajach Europy, jest olbrzymia i dotychczas w historii w takiej wysokości niespotykana — reprezentuje ona bowiem 80 milionów ludności w Z. S. S. R.

Emigracja ta prowadzi wytężoną pracę dla wyzwolenia swych krajów ojczystych, a równocześnie na terytorjach tych krajów, pomimo teroru komunistycznego, Sołówek, zesłań i eksterminacyjnej polityki rządu sowieckiego, nie ustają walki i powstania, które świadczą o nieugiętej woli podbitych przez Rosję narodów do odzyskania swej samodzielności.

Wobec tego problemat narodowościowy w Europie wschodniej nie został dotychczas rozwiązany i pozostaje nadal ważnym zagadnieniem polityki ogólnoświatowej. Załączona mapa ma na celu unaocznic historyczne podstawy tego zagadnienia.

EVOLUTION OF RUSSIAN IMPERIALISM

It is universally and quite rightly considered that the Grand-Duke Ivan the Pursebearer (1328—1341) was the founder and builder of the Muscovite State. He attained his ends not as a bold conqueror by courage and strength but as a refined briber, by cunning, hypocrisy and treachery untrammelled by any ethical considerations; thanks to these methods he succeeded in concentrating within his grasp large stretches of land inhabited by the Great Russian tribes. Having gained the favour of the Tartar Khan of Uzbek by lavish gifts of money and the most debased servility, he remorselessly turned it to account against the lands neighbouring with his duchy. During the course of his reign, some of the petty dukes died without issue and their domains as „vacated” territories passed into the hands of the Grand-Duke; other rulers were murdered either by the emissaries of Ivan or, thanks to his influence, by the Tartars. The successors of such rulers were for the most part minors and so easily fell into dependence upon the Muscovite grand-duke. Finally, Ivan very willingly bought up estates and territories in more distant parts, in such wise entering the dominions of other rulers upon whom he imposed dependence by encircling them with his possessions. Ivan was therefore most determined in his amassing of ter-

ritories and power, whilst the sum and object of his rule was the consistent concentration and identification of one and indivisible superordinate authority in north-east Russia into his own hands as the ruler of the Grand-Duchy of Muscovy. He found means of convincing the Tartars that this would coincide with their interests as no other ruler would be able to ensure their receiving such large tribute as through him. The nickname of the "Pursebearer", given him by posterity well indicates the character of his policies.

His successors fully maintained the system he had introduced. Dmitri IV (1362—1389), his grandson, succeeded in greatly extending his possessions by bribing the boyars in other duchies and khanates, by extorting legacies of land, or in the final resort, by force of arms. He took advantage of the internal squabbles and rivalries which had enfeebled the Golden Horde, threw aside the pretence of vassalage to the Khan and endeavoured to throw off the galling hegemony of the Tartars. His success was, however, short-lived and he was finally obliged to submit to the superior force of the Mongols.

In the meantime, a new power had arisen in the north-western parts of eastern Europe in the shape of the Lithuanian State under the rule of Mendoga; during the course of the 14th century Lithuania under the Gedymin dynasty expanded greatly towards the east by the seizure of White Ruthenian and Ukrainian lands. By the end of the 14th century and during the 15th century, acute rivalry between Muscovy and Lithuania was already in full swing, both countries trying to outstrip each other in gaining over those countries of eastern Europe which were still free.

The great-grandson of Dmitri IV was Ivan III (1462—1505) who succeeded in seizing the remaining Russ colonies in the Volga region, besides overcoming the prosperous merchant republics of Pskov and Novgorod. In such wise he united under his sceptre all the territories inhabited by Great Russian peoples and by numerous Finnish tribes. In addition, in 1480, he ceased paying tribute to the Khans of the Golden Horde and so threw off the hegemony which had pressed down upon the Grand-Duchy of Muscovy for two centuries and a half.

Insatiable greed for further territorial aggrandisement impelled the Grand-Dukes of Muscovy to maintain their policies of new conquests. Already Ivan III was not content to hold only his Great Russian territories but also laid claim to White Ruthenian and Ukrainian soil. Through the intermediary of his ambassador to the Khan of Crimean Tartary, he unequivocally announced his aim to be the "regaining", of the whole of the former "Russ" lands. Since the White Ruthenian and Ukrainian lands remained under the rule of the Lithuanian grand-dukes, Ivan III and his successors directed their aggression against Lithuania. This forced the latter to seek the support of neighbouring Poland and led to the famous Act of Union signed at Lublin in 1569. United within a single body-politic Lithuania and Poland repelled the attacks of Muscovy with a fair measure of success. An intermittent borderland warfare was maintained throughout the 16th century and during the first part of the following century with the Polish-Lithuanian-Muscovite frontier in a state of continual flux and motion. At one epoch, in the early part of the 17th century, there

was a time when the Polish-Lithuanian forces, aided by Ukrainian Cossak detachments, took Moscow and placed the Polish crown-prince, Wladyslaw on the throne of the Tsars. But the maladroit policies of King Sigismund III of Poland soon nullified this success.

Repelled from the west, the trends of Muscovy's territorial expansion turned to the line of least resistance, proceeding with great force and vitality towards the east and south-east. Ivan IV the Terrible (1533-1584) conquered the Cheremisse country, the Khanates of Kazan and of Astrakhan, subjected the Bashkirs and so gained the mastery of the whole Volga river system. Simultaneously, Yermak, the leader of the volunteer guerilla pillaging bands, crossed the Urals and reached the Irtysh, so gaining the Khanate of Siberia for the Tsar's dominions (1582). Teodor I, who succeeded Ivan the Terrible, extended this conquest to the banks of the Yenisei river, whilst by the first half of the 17th century the conquests of the Muscovite detachments had reached the Sea of Okhotsk and the Amur basin.

The two and a half centuries of Tartar hegemony had left an indelible impression upon the character of the Muscovite State. The *Sudiebniki* (collection of laws) of the Muscovite dukes were largely based upon the norms and principles of the Mahometan oriental code. In other domains of public life, pre-eminently in the system and structure of administration, powerful Tartar influences were evident. The rapid eastward extension of Muscovy's territories deep into the heart of purely Asiatic lands, made these influences still stronger. Thus, up to the middle of the 17th century, Muscovy had a distinctly Asiatic character and,

with the exception of the neighbouring Polish-Lithuanian Commonwealth, played no part in the history of the other countries of Europe; in fact, she maintained hardly any relations with them, whether political, cultural or commercial.

It was only the Chmielnicki Rebellion against Poland (1648) and the submission of the leader of that movement to the overlordship of the Tsar (1654) which enabled Muscovy to enter within the orbit of European policies. Poland, greatly enfeebled by the prolonged wars she had passed through and by the loss of the eastern parts of the Ukraine with Kiev, could no longer act as the rampart separating Muscovy from the rest of Europe. The outcome was that Muscovy or rather Russia as she now came to be called, intervened more and more frequently and with ever wider scope in European affairs. The beginning of the 18th century saw the seizure of Sweden's south-east Baltic possessions by Peter the Great, who thus hewed out "a window onto Europe" for his country; he also endeavoured to bring Russia up to the cultural level of the other European countries by bringing in teachers from western Europe and from the Ukraine. Catherine II (1762-1796) took part in engineering the three partitions of Poland, thus fulfilling the avowed purpose of Ivan III by seizing nearly the whole of the White Ruthenian and Ukrainian lands. Paul I (1796—1801) and Alexander I (1801—1825) already felt themselves to be the co-masters of Europe and played decisive parts in the world politics of their times. The latter, having gained the greater part of ethnic Polish lands, thanks to the provisions of the Congress of Vienna (1815), advanced the western frontiers of his possessions as

far as the Oder river basin and firmly implanted himself in Central Europe.

At the same time, however, Russia's territorial expansion eastwards and south-eastwards continued unabated. Peter the Great inaugurated the onward march of Russian hegemony up to the Caucasus and to the very frontiers of Persia. The frequent wars with Turkey during the 18th and 19th centuries gave Russia the opportunity of gaining further territorial acquisitions in those parts of the world. By 1810, almost the whole of Transcaucasia was already in Russian hands. Then the conquest of the Caucasian mountaineer peoples was commenced by expedition after expedition; but here Russian imperialism met with fierce and stubborn resistance, especially when in 1835, Shamil, assumed command over the united mountain folk of Caucasia. The desperate and bloody conflict which lasted for twenty years (1839—1859), spread his fame over the whole world, but finally the heroic leader was defeated in the uneven fight.

All the subjected and conquered nations in the Russian Empire were treated as bondmen or as prisoners and Russia has therefore been rightly called the "prison of nations". The absolute rule of the Tsars, the unbridled licence of the bureaucracy, the strict centralistic system of government, the lack of even the most elementary guarantees of personal liberty,—all these contributed to make any development of political life impossible, or even for national cultures to be fostered. A brutal system of Russification was applied to all non-Russian nationalities. Led to desperation, some of the subjected nations endeavoured to throw off the

fetters oppressing them. The Polish insurrectionary wars of 1794, 1830 and 1863, the many peasant riots and rebellions in the Ukraine, the uprising of 1876—1878 in Caucasia are examples in point. The cultural classes, the intelligentsia, of nearly all these peoples, not excluding the Russians themselves, set up secret revolutionary organizations for overthrowing the Tsarist system and by violent means sought to change the existing relations. Even the moderate, landed-gentry element gave expression to its sympathies for the reform movement in its numerous enunciations, whilst its secret Land Alliance in 1882 propagated a programme for the reconstruction of the Russian Empire upon the basis of a federation and of wide local autonomy for those regions having their own specific economico-geographical and historico-national structure.

The revolution of 1905 — 1906 brought out all the importance of liberating the various subject nations, but the short-sighted clique in power failed to understand that it was the last and final warning signal. It is not strange therefore that Tsarism failed to pass through the fiery ordeal of the World War and collapsed during the revolution of 1917. Many oppressed peoples then gained their liberty: Poland, the Ukraine, White Ruthenia, Finland, Carelia, Lithuania, Latvia, Estonia, Crimean Tartary and the Idel-Ural, the Don and Kuban regions, all Caucasia, Turkistan, etc., — there was not a single country which was not swept by strong waves of national movements and revivals, and which did not betake itself to building up an independent body politic.

This general movement away from the Empire, a disintegration of the Tsarist dominions, was soon opposed by the counter-attacks of Russian policies of state, represented by the Bolsheviks (Communism).

Communism theoretically grants the right of self-determination to all nations, but soon after its rise to power it declared open war on all the newly created or restored countries. The struggle raged fiercely from Northern Finland to the Black Sea, Caucasia and Turkistan.

Eastern Europe became the scene of a life and death struggle between the ideal of nationality and the Communist form of the ideal of making Russia a power. The liberated nations, devoted to the principles of democracy and of the newly arisen League of Nations were forced to fight on two fronts — not only against Communist Muscovy and its imperialism, but also and simultaneously against England and France who wished to restitute Tsarist Russia with the help of such as Denikine and Wrangel.

The outcome of this huge conflict was that Finland, Estonia, Latvia, Lithuania and Poland succeeded in defending their independence, whilst the Ukraine, the Caucasian states, Turkistan, the Idel-Ural, the Don and Kuban Cossak states, the Crimea and Carelia were reoccupied by the forces of Muscovy; the legal governments of these countries together with their armed forces were obliged to seek refuge abroad in order to continue their struggle against the invader.

The number of these political exiles scattered over the whole of Europe is enormous — in magnitude unprecedented in history, for they represent eighty million of the population of the Soviet Union.

These emigrés are continuing an intensive work for the liberation of their native lands; at the same time, upon the territory of these countries, in spite of Communist Terror, the dread prison isles of Solovetsk, exile to distant barren lands, and the exterminatory policies of the Soviet government, uprisings continually break out showing that the struggle is still in progress and affording proof of the unbroken will of the nations subjected by Russia to recover their independence.

The vital and urgent nationality problems of East Europe are therefore as far away from solution as ever. They still remain a complex which cannot be disregarded and which calls for pressing settlement, one which the whole world must consider in the entirety of its political life. The appended map will assist the reader to realize the historical bases of these problems.

REJESTR WŁADCÓW I ICH ZDOBYCZY.

NB! Uwzględniono tylko trwałe zdobycze; obszary pozyskiwane przejściowo, które po utracie znowu odzyskiwano, są wymienione i zaznaczone na mapie dopiero w chwili ostatecznego przyłączenia.

Iwan I Kalita (1328 — 1340): — przeniósł rezydencję wielkoksiążęcą i metropolitalną z Włodzimierza nad Kłazmą do Moskwy.

Dymitr Dońskoj (1363 — 1389): — uzyskał: Wereję, Meszczersk, Kaługę.

Wasyl I Dmitrijewicz (1389 — 1425): — zdobył Murom i uzyskał: Suzdał, Niżny Nowgorod, Gorodiec, Taruszę i Bobrowsk.

Wasyl II Ciemny (Ślepy) (1425 — 1462): — zdobył ziemie nad górnym Donem i Dońcem (Jelec-Kursk) i zagarnął nowogrodzką kolonję Wjatkę.

Iwan III (1462—1505): — 1463—uzyskał księstwo Jarosławskie wskutek zrzeczenia się książąt miejscowych,

1474 — odkupił od książąt rostowskich ich dzielnicę,

1478 — wziął kilku książąt czernigowskich pod swoją opiekę; zagarnął cały obszar rzeczypospolitej Nowogrodzkiej,

1483 — zagarnął księstwo Wołoskie po wymarcu miejscowych książąt,

1485—zagarnął księstwo Twierskie i zmusił jego księcia do ucieczki,

1488—zdobył ziemię Jugorską,
1493—zagarnął księstwo Uglickie.

Wasył III (1505—1533): — 1510 — zawładnął ostatecznie Rzeczpospolitą Pskowską,
1517 — zagarnął księstwo Rjazańskie w porozumieniu z miejscowymi bojarami.

Iwan IV Groźny (1533—1584): — 1549—zhołdował kozaków dońskich,
1551—zdobył carstwo Kazańskie,
1556—zdobył carstwo Astrachańskie,
1581—Jermak, dowódca oddziałów ochotniczych, zdobył dla niego Syberję aż po dolny Irtysz.

Fiedor Iwanowicz (1584 — 1598): — 1585 — Czulkow zakończył podbój Syberji aż po średni Jenisej,
1585 — 1598 — zdobył ziemię Wielkiego Nogaja nad rzeką Urałem,
1586—zhołdował Baszkirów.

Borys Godunow (1598—1605): — 1601 — zagarnął ziemię Samojedów nad dolnym Jenisejem,
1604—zagarnął okręg dzisiejszego Tomsku.

Wasył Szujski 1606 — 1610): — 1609—zawładnął ziemią Tatarów na wschód od górnego Obu.

Michał Romanow (1613 — 1645): — 1616 — zakończył podbój Tatarów między górnym Obem i Jenisejem.

1619—zagarnął ziemię Tunguzów między Jenisejem i Leną,
1620—zhołdował Jakutów,
1644—zawładnął ziemią Jukagirów w północno-wschodniej Syberji,

Oleksy Michajłowicz (1645 — 1676): — 1653 — zagarnął ziemię Jakutów na południe od wschodniej Leny,

1657 — zhołdował Witymskich Tunguzów,

1661 — zhołdował Burjatów,
1666 — zhołdował Mongołów nad górnym Amurem,
30 stycznia 1667 — zawarł z Polską traktat w Andrusowie; uzyskał: okręg Smoleński, Ukrainę Lewobrzeżną i Kijów.

Fiodor Aleksiejewicz (1676 — 1682): — 1679 — zagarnął grupę wysp Nowaja Ziemia.

Piotr Wielki (1682 — 1725): — 1703 — zagarnął półwysep Kamczatkę,

1706 — zagarnął ziemię Korjaków nad oceanem Spokojnym,

10 września 1721 — zawarł z Szwecją pokój w Nysztadzie; uzyskał: Inflanty, Estonję, Ingrję i część Karelii z Wyborgiem.

1723 — zdobył ziemię Kumyków na południe od ujścia Tereku.

Anna Iwanowna (1730 — 1740): — zagarnęła step Iszymski w Turkiestanie,

1731 — zhołdowała t. zw. Małą Hordę Kirgizów,
11 września 1733 — przyjęła kozaków Zaporoskich pod swoją zwierzchność.

Elżbieta (1741 — 1761): — 27 listopada 1741 — zawarła z Szwecją pokój w Abo; uzyskała część Finlandji aż do rzeki Kjumen.

Katarzyna II (1762 — 1796): — 25 lipca 1772 — pierwszy rozbiór Polski; uzyskała: województwa Mściławskie, Witebskie, Połockie,

21 lipca 1774 — zawarła pokój z Turcją w Kuczuk-Kajnardzu; uzyskała: Kercz, Jenikale, Kinburn, stepową smugę między Bohem i Dnieprem, obie Kobozdy, dolinę rzek Kubania i Tereku,

1781 — zhołdowała t. zw. Średnią Hordę Kirgizów,

9 lipca 1783 — zagarnęła półwysep Krymski,

9 kwietnia 1793 — drugi rozbiór Polski; uzyskała: okręg Miński (Białoruś), Wschodni Wołyń i Podole,

3 stycznia 1795 — trzeci rozbiór Polski; uzyskała resztę Białorusi, resztę Wołynia i Litwę.

Paweł I (1796 — 1801): — 9 stycznia 1801 — zagarnął Gruzję jako spuściznę po królu Jerzym.

Aleksander I (1801-1825). — 21 maja 1802 — zhołdował Turkmenów,

16 marca 1803 — zhołdował Mingrelję,

7 kwietnia 1804 — zdobył Imerycję,

7 lipca 1807 — zawarł z Napoleonem pokój w Tylży, uzyskał okręg Białostocki,

17 września 1809 — zawarł z Szwecją pokój w Friedichshmie; uzyskał resztę Finlandji i wyspy Alandskie,

28 maja 1812 — zawarł z Turcją pokój w Bukareszcie; uzyskał Besarabję,

24 października 1813 — zawarł z Persją pokój w Gulistanie ; uzyskał chanaty Karatasz, Sanszin, Szekin Szirwan, Eerbent i Taliszin,

6 czerwca 1815 — uchwałą kongresu wiedeńskiego związanej osobistą z Rosją t. zw. Królestwo Kongresowe.

Mikołaj I (1825-1855). — 22 lutego 1828 — zawarł z Persją pokój w Turkmanczaj; uzyskał chanaty Eriwański i Nachiczewański,

14 października 1829 — zawarł z Turcją pokój w Adrianopolu; uzyskał całe wschodnie wybrzeże morza Czarnego (Anapę, Poti, Achałzuch, Azchur, Achałkałaki),

1847-1854 — zdobył ziemię nad dolną Syr-Darją.

Aleksander II (1855-1881); — 14 listopada 1860 zawarł traktat z Chinami w Pekingu; uzyskał kraje: Amurski i Usuryjski,

3 czerwca 1864 zakończył zawojowanie terytoriów Górali kawkazkich,

1864 — zagarnął Czemkent (ziemie na wschód od rz. Syr-Darji),

1865 — zagarnął Taszkent,

1868 — zagarnął Samarkand,

1873 — zagarnął ziemie między morzem Kaspijskim a rz. Amu-Darją; zajął Chiwę,

1875 — zawarł traktat z Japonją, w którym otrzymał wyspę Sachalin w zamianę za wyspy Kurylskie,

13 lipca 1877 — na podstawie postanowień kongresu Berlińskiego otrzymał zpowrotem południową Besarabję i uzyskał Ardangen, Kars i Batum.

Aleksander III (1881—1894): — 1881 — zagarnął kraj Turkmenów na południowy wschód od rz. Amu-Darji aż do granicy perskiej i afgańskiej.

Mikołaj II (1894—1917): — z końcem 1897 r. uzyskał Port Artur.

Powierzchnia imperjum Rosyjskiego obejmowała:

Przy wstąpieniu na tron cara Piotra Wielkiego	— 14.555.417 km. ²
Po śmierci cara Piotra Wielkiego	— 15.128.848 „
„ „ carycy Anny	— 15.965.030 „
„ „ „ Elżbiety	— 16.167.885 „
„ „ „ Katarzyny	— 16.788.091 „
„ „ cara Aleksandra I	— 18.658.918 „
„ „ „ Mikołaja I	— 20.630.594 „
„ „ „ Aleksandra II	— 21.373.174 „
Z początkiem XX wieku	— 22.430.004 „ (łącznie z jeziorem Arałskim i morzem Kaspijskim).

Treść

Rozwój imperjalizmu angielskiego.	3
Evolution of russian imperjalism.	11
Rejestr władców i ich zdobyczy	20
Powierzchnia imperjum rosyjskiego :	25

